

**ПИСМЕНАТА ФОРМА КАТО ФОРМА ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ
НА ЮРИДИЧЕСКИТЕ ДЕЙСТВИЯ В ОБЛАСТТА
НА ЧАСТНОТО ПРАВО**

ас. Пламен Митков Калев
Бургаски свободен университет

**WRITTEN FORM AS A FORM OF REALITY OF LEGAL ACTION
IN THE FIELD OF PRIVATE LAW**

Plamen Mitkov Kaley
Burgas Free University

I. Юридическо действие

Субектите на правото посредством свои действия участват в обществения живот, влизат в различни взаимоотношения помежду си за да придобият, запазят, видоизменят или погасят права и задължения. От гл.т. на правото за постигането на този правен резултат те осъществяват в обективната действителност юридически факти, от категорията на юридическите действия, за които е характерно, че обгръщат в своя състав като централен елемент външно проявление на съзнателни волеви преживявания на субектите на правото и трябва да бъдат разграничени от юридическите събития, които настъпват без проява на нечия воля – природните събития – или пък макар и да е налице такава, тя е ирелевантна по отношение настъпването на правните последици. Смъртта може да настъпи в резултат на заболяване, но и от човешко деяние. Във втората хипотеза, за правните последици по повод наследяването, волевото поведение е ирелевантно.

Юридическите действия се състоят от две неразривно свързани съставки. Първата е воля, формирана в резултат на вътрешни психични процеси, които протичат в съзнанието на субекта. Той осъзнава определена потребност, търси и намира начини за нейното удовлетворение, и взема решение да следва едно или друго поведение, посредством което като краен резултат цели да удовлетвори потребността. Втората съставка включена в юридическото действие е волеизявлението като външен израз на формираната воля в резултат на тези психични процеси. Волеизявлението винаги има външни признаци, които съществуват в определена физическа форма на конклюдентни действия, устна или писмена форма. Формата е начинът и средството посредством, който волята се проявява и възприема като реално съществуваща. Така се отговаря на изискването юридическите факти да са реално съществуващи в действителността и поне един от елементите включени в техния състав да може да бъде възприет посредством сетивен орган. В зависимост дали правото поставя изискване за спазване на една или друга форма юридическите действия биват формални и неформални. При формалните изискването може да е за тяхната действителност, доказване или противоположност на третите лица.

II. Форма за действителност на юридическите действия

В нормативната уредба и правната литература няма дефиниция на понятието действителност на юридическото действие, тя следва да бъде изведена по аргумент на противното от дефинициите дадени за недействителността. Последната е правна квалификация на юридическите действия, за които при обективизирането им са допуснати определени в правото пороци, в следствие на това те въобще няма да породят правни последици /нищожност/ или породените правни последици могат да отпаднат с обратна сила /унищожаемост/. Така действителността е правна квалификация на юридическите действия, за които при обективизирането им не са допуснати съответните пороци.

Един от пороците водещ до недействителност на юридическото действие е неспазване на установената за него от правото форма, в която трябва да бъде обективизирано. Това е т.н. форма за действителност, чиято основна функция е да обезпечи правната сигурност и защити интереса на отделния субект, осъществяващ действието. Спазването и се изисква за действия с по-висока степен на обществена значимост на правните последици. Критериите за определяне на степента са различни – висок материален интерес, прехвърляне на право на собственост или други вещни права върху недвижим имот, извършване на юридически действия подлежащи на вписване в регистри и т.н. При неспазване на предписаната форма следва санкцията на недействителността.

Зависимост източника на задължението за спазване на форма за действителност тя бива: закона – източник е законът и договорна – източник е уговорка между субектите. Това делене следва от текста на чл.293 ал.2 от ТЗ който гласи: ”Изявлението по сключването, по изпълнението или по прекратяването на търговска сделка е нищожно, ако не е отправено в установената от закона или страните форма.” Текстът намира приложение при юридическите действия на търговското право, но намирали такова и при другите действия на частното право? Ако на поставения въпрос отговорим „не, правилото не важи за тях, а се отнася само до търговското право”, ще влезем в противоречие с един от основните конституционно установени принципи на частното право – „автономия на волята на правните субекти”. Незаписан изрично в Конституцията, принципа се извежда по пътя на тълкуването от текста на преамбула, където са издигнати във върховенство правата на личността, нейното достойнство и сигурност. Автономията на волята е елемент от достойнството на личността. То предполага самоопределение на човешката личност, способността и автономно и независимо да взема решения и да ги привежда в действие, съответно да носи отговорност за тях. На законово равнище принципа е доразвит в текста на чл.9 от ЗЗД. От изложеното следва, че отговорът на въпроса е: да правилото на чл.293 ал.2 от ТЗ действа не само в търговското право, а във всички отрасли на частното право. Субектите могат свободно да се договарят по между си, в това число и относно формата в която да обективизират действията си, стига тези уговорки да не противоречат на императивните норми на закона и добрите нрави.

Цитираният текст на търговския закон не трябва да се прилага буквално. Нищожно е действието в търговското право при неспазване договорната форма. Това обаче по повод на друго действие извън търговското право не влече нищожност, а по скоро неизпълнение на едно договорно задължение. За юридическите действия, различни от тези на търговското право, приложение по повод тяхната действителност не

намират специалните правила на търговския закон, а общите на закона за задълженията и договорите. Там съгласно чл.26 ал.2 е предвидена нищожност на юридическите действия поради неспазване на установената от закона форма, за разлика от текста на чл.293 ал.2 от ТЗ който визира нищожност при неспазване както на законната така и на договорната форма. Приемем ли, че текста на търговския закон следва да се приложи по повод на тези различни от търговските юридически действия, означава да го тълкуваме разширително, а това е недопустимо, защото нормата е императивна и предвижда санкция под формата на нищожност, а текстове предвиждащи санкция е недопустимо да се тълкуват разширително.

Субектите могат да уговорят форма както за неформалните, така и за формалните юридически действия. При първите са напълно свободни да изберат каквато намерят за добре форма. Уговаряйки я те трансформират само в своето правоотношение едно неформално юридическо действие във формално. Формата е задължителна за тях „уговорките между страните имат силата на закон”.

За формалните могат да уговорят друга различна от законната форма, но само по-тежка от нея. Ако уговорят спазването на друга по-лека форма, тяхната уговорка ще е нищожна поради противоречие с императивна норма на закона предписваща форма.

Договорната форма може да бъде само форма за действителност. Не може да се договаря форма за доказване или за противопоставимост. Такава уговорка ще е нищожна. Например уговорката, че договорът на стойност 1000 лв. не може да бъде доказан със свидетелски показания ако не е в писмена форма ще наруши императивната норма на чл.164 ал.1 т.3 от ГПК и на основание чл.26 ал.1 от ЗЗД следва нищожност поради противоречие на закона.

Каква законодателна техника е използвана при определянето кои юридически действия са формални и кои не? Частичен отговор дава текста на чл.293 ал.1 от ТЗ: ”За действителността на търговската сделка е необходима писмена форма или друга форма само в случаите предвидени в закон.” Текста визира принципа на аморфност – изрично се посочват формалните юридически действия, а останалите са неформални. Отговорът е частичен, защото текстът визира търговските сделки като факти на търговското право, но намирали той приложение за юридическите действия на частното право въобще? За да се отговори трябва да се провери възможно ли е текста да се приложи по аналогия за всички юридически действия на частното право?

За целта е необходимо да се сравнят юридическите действия на отраслите на частното право. Търси се съответствие между техните белези, но не е необходимо съвпадение между всички, а само на основните. Например – уредбата им е в норми на частното право, осъществяват се в действителността по повод автономната воля на субектите, възникват, развиват се и се погасяват в рамките на правоотношения на равнопоставеност, водят до пораждање, изменение или погасяване на правни последици характерни за частното право и т.н. След като се заключи, че е налице съвпадение между тези основни белези, то нормата на чл.293 ал.1 от ТЗ намира приложение за всички юридически действия на частното право т.е. относно определянето кои са формални и кои не е възприет принципът на аморфност.

Доказателство, че принципът намира проявление във всички отрасли на частното право се извлича и от анализ на нормите визиращи отделните видове юридически

действия като продажба, замяна, дарение, встъпване или заместване в дълг, брак, осиновяване, упълномощаване и т.н. Извода от анализа е, че броят на нормите предписващи спазване на форма е значително по-малък от непредписващите, следователно макар и не изрично установен принципа на аморфност намира проявление по повод на всички действия на частното право.

Юридическите действия от своя страна биват правопоараждащи – водят до настъпване на правни последици и правопроменящи или правопогасяващи – водят до изменение, допълнение или погасяване на тези последици. Ако едно правопоараждащо юридическо действие е формално, то изисква ли се форма за правопроменящите или правопогасяващите действия по повод на същите правни последици.

Съгласно чл.293 ал.6 от ТЗ, „Когато за сключване на търговска сделка е предвидена определена форма, тя се отнася и за измененията и допълненията на сделката.” Този отговор е незадоволителен, въвежда това правило за действията в търговското право, но намира ли то приложение в останалите правни отрасли на частното право и отнася ли се както за установената от закона форма така и за договорената между страните?

Тук трябва да се провери винаги ли когато за правопоараждащото действие се изисква форма, тя се изисква и за последващите действия по повод на същите последици.

Текста на чл.18 от ЗЗД постановява за юридически действия, с които се превъря право на собственост или се учредяват други вещни права върху недвижим имот да се спазва форма на нотариален акт. При придобиване на тези права по давност разпоредбата на чл.587 от ГПК предвижда извършване на обстоятелствена проверка, която приключва с констативен нотариален акт и т.н. Двата примера посочват установено от закона изискване за спазване на форма за пораждащите действия вещните права върху недвижим имот. Такова изискване е установено и за погасяващите – чл.100 от ЗС за отказ от право на собственост върху недвижим имот трябва да се спазва писмена форма с нотариална заверка на подписа.

Правопоараждащото действие упълномощаване за разпореждане с вещни права върху недвижим имот съгласно текста на чл.37 от ЗЗД трябва да е в писмена форма с нотариална заверка на подписа, а за правопогасяващото представителната власт особена форма не се изисква, то дори може да се осъществи с конклюдентни действия – изземване на пълномощното. Така разпоредбата на чл.293 ал.6 от ТЗ следва да се отнася само за юридическите действия на търговското право.

Цитираната разпоредба прилага ли се за договорната форма? Отговорът се крие в смисъла който се влага в използвания от законодателя израз „предвидена форма”. Трябва да се отговори той включва ли в себе си както законната така и договорната форма? Няма спор, че „под предвидена” форма следва да се има предвид тази, която е установена от законодателя. На основание чл.293 ал.2 от ТЗ е предоставена възможност на субектите да договорят форма за действията си, а уговорките им имат сила на закон за тях т.е. в отношението между тях договорената форма по тежест е приравнена на законната. Така, че за договорната форма следва да действат всички правила установени за законната, а от тук и извода, че „под предвидена форма” се има предвид и договорената.

Друг е въпросът може ли субектите да бъдат задължени да спазват договорената форма за правопораждащото действие и за правопроменящите и правоогасяващите ако нямат изрична уговорка за това? Изискването за спазване на форма за първоначалното действие е продукт на постигнато съгласие, следователно такова е необходимо и за формата на последващите юридически действия. Не може и няма как да бъде създадено задължение за субекта да спазва договорна форма за последващите юридически действия, ако той самият не е изразил воля в тази насока. Независимо от уговорката за спазване на форма за първоначалното действие, ако няма такава за последващите, формата не е задължителна т.е. те могат да бъдат обективирани във форма по избор на субектите когато по правило са неформални или пък в предписаната от закона форма ако са формални.

III. Понятието за писмена форма.

Най-често изискваната от правото форма за действителност на юридическото действие е писмената. Тя замества отдавна изоставените ритуални форми за изразяване на волята известни от древността, които са се запазили с ограничено значение само за някои юридически действия, като например при сключването на брак. Винаги когато се говори за писмена форма, независимо от това дали тя е за действителност, противопоставимост на трети лица или за доказване, се съставя документ. Той е от юридическите понятия, които са придобили широка гражданственост. Редица нормативни актове го употребяват, но малко от тях го дефинират. Там където пък това е направено не може да се каже, че дефиницията е приемлива за всички отрасли на правото. В едни дефиниции се влага по-широк, а в други по-тесен смисъл, това няма как да не е така, защото всеки правен отрасъл го дефинира в съответствие със своите специфични принципи и характерни особености. Значението му е обусловено от използването на писмено-езиковата форма за изразяване и довеждане до знанието на субектите на съдържанието на тази воля. Дава възможност за фиксиране по най-точен начин на волята, която да съществува в действителност за по дълъг период от време, веднъж изразена в писмена форма, тя може да бъде възприета от всеки, който е в състояние да прочете документа и да разбира езика на който е написан.

По повод писмената форма на юридическите действия на частното право нас ни интересува какъв смисъл се влага в понятието документ от гл.т. на частното право. Той е вещ, върху която с писмени знаци конкретен субект е материализирал своето волеизявление. От тази дефиниция следва да се извлекат и характеристиките на документа.

Той е конкретно писмено волеизявление, чрез него външно с помощта на писмени знаци се материализира волята на конкретен индивидуално определен субект. Създава се със самото извършване на изявлението в писмена форма. Може да има физически автор – лицето което физически го е създадо т.е. написало е текста и юридически автор – лицето подписало документа, поради което му се приписва материализираното волеизявление. Физическият автор може да съвпада или не с юридическия. Във втората хипотеза е възможно дори юридическият да е неграмотен. Подписаният документ винаги има за свой издател лицето, което го е подписало, от това следва голямото правно значение на подписа. Той удостоверява, че направеното волеизявление принадлежи на лицето което го е подписало. Не е правилно становището, че при липса на подпис, то по аргумент на чл.193 ал.1 от ГПК съществува документ. Законодателят в текста назовава неподписания акт документ, но той не може да се счете за такъв. Наличието само на вещ материализираща нечие волеизявление без подпис не е до-

кумент, тъй като поради липсата му не може да се установи кой е юридическият автор т.е. кое е конкретното лице чието волеизявление се материализира, а от тук и състава на понятието документ остава незапълнен поради липса на издател. Без подпис документът е само проект. Цитираният текст от ГПК има за задача да посочи за коя от страните в процеса е тежестта да докаже истинността в частност автентичността на документа т.е. кой е неговият юридически автор. Що се отнася до този неподписан акт той евентуално може да, но може и да не придобие качеството на документ едва на един по-късен етап когато със сила на присъдено нещо посредством съдебното решение, съдът установи или не кой е юридическият автор. Тук самото съдебно решение запълва състава на понятието за документ като замества липсващият елемент, а именно подписа.

Полагането на подписа може да бъде изписване на името, псевдоним, друг текст индивидуализиращ юридическия автор по недвусмислен начин, може и на чужд език, достатъчен е дори само параф. Не се смята за подпис, написването на горе посочените възможности от друго лице или с помощта на технически средства – машина, компютър и т.н. Когато подписът се полага от лице действашо по силата на представителна власт това се отбелязва. Подписа се поставя по правило накрая на текста, ако са няколко листа може и на всеки един от тях. Ако са направени поправки те също се подписват.

С развитието на техниката се прие законът за електронният документ и електронния подпис уреждащ електронния документ, електронния подпис и условията и реда за предоставяне на удостоверителни услуги. Законът обаче не намира приложение по повод на юридически действия за които се изисква квалифицирана писмена форма за действителност – арт.чл1 ал.2 ЗЕДЕП

Писменото съдържание на документа предполага изобразяване на писмени знаци върху определена материална основа-хартия, в по-ранни времена кожа, папирус и т.н. Не всяка вещ, която материализира волеизявление е документ, а само тези които закрепват изрично волята т.е. тя може да бъде разбрана от всеки който го прочете, не са необходими допълнителни опорни точки. Поради това документът следва да се разграничава от знаци, гранични предмети, белези и т.н, които също са вещ закрепваща волеизявление, но не изрично, а мълчаливо и то следва да се извлече от нормативен акт или обичай.

Изготвянето на документа може да бъде постигнато по различни начини. Написване на ръка, машина, компютър, предварително отпечатан за договорите при общи условия. Законът може да изисква спазване на определени реквизити за менителница, собственоръчно написване на документа за саморъчното завещание и т.н. От това какви изисквания са поставени от законодателя се разграничават и следните видове писмена форма: частна писмена форма, документ подписан от длъжностно лице в кръга на функциите му, писмена форма с нотариална заверка на подписите и нотариална – нотариален акт или нотариално завещание.